

URBANI FENOMENI/MUZEJSKE PERSPEKTIVE – CE8

Raziskovalna delavnica Muzeja novejše zgodovine Celje

Doma na tujem. Raziskava kulturnih, narodnih in verskih skupnosti v Celju¹

Migracije so stalnica v človekovem življenju, ne glede na to, ali mislimo na posameznike ali družbene skupine. V zadnjem obdobju so zaradi različnih razlogov, najpogosteje ekonomskih, spet realnost sodobnega načina življenja. Fizična selitev v drug geografski prostor vedno prinese s sabo spremembo, in dalj ter za dlje časa gremo, bolj je ta sprememba povezana z našim načinom življenja. Prav to nas je zanimalo na letošnji raziskovalni delavnici Urbani fenomeni/muzejske perspektive – CE8. Pogovarjali smo s skupinami in posamezniki, ki so svoj novi dom našli v Sloveniji. Zanimalo nas je, kako je sprememba vplivala na njihovo življenje, s kakšnimi težavami so se spoprijemali in kako poteka njihovo vključevanje v novo družbo in okolje. Naši sogovorniki so bili iz pravoslavne, islamske in mormonske skupnosti, pa tudi posamezniki z Japonske, Makedonije, Kitajske, ZDA, ki so svoj drugi dom našli v Celju.

Prvo srečanje smo imeli s pravoslavnim parohom Milanom Dudukovičem v cerkvi sv. Maksimiljana. Cerkev je katoliška in zgolj »na posodo« pravoslavni verski skupnosti, da lahko opravlja svoje bogoslužje. Srbska pravoslavna cerkev je v Celju vse od začetka 20. stoletja, od ustanovitve Kraljevine SHS in pozneje Kraljevine Jugoslavije. Prva in edina pravoslavna cerkev v Celju je bila zgrajena leta 1932 in prvo bogoslužje je bilo 19. junija. Postavljena je bila pred mariborsko in ljubljansko cerkvijo, čeprav je imela takrat v Celju le okoli 700 vernikov, predvsem trgovcev in vojakov.

Cerkev je bila med drugo svetovno vojno tako poškodovana, da so ruševine popolnoma odstranili. Ohranilo se je le nekaj predmetov, ti pa so zdaj shranjeni v Pokrajinskem muzeju Celje in Zgodovinskem arhivu Celje. Zgodovinski spomin na pravoslavno cerkev se je povsem izgubil in skoraj nihče več ne ve, da je bila v Celju nekdanja pravoslavna cerkev.

Vse do leta 1980 v Celju ni bilo pravoslavnih duhovnikov, kar je bilo povezano predvsem s takratno politično ideologijo. Pozneje je bilo nekaj gostujočih, predvsem iz Maribora. Celje je dobilo svojega pravoslavnega paroha leta 1992. Od takrat ima celjska srbska pravoslavna skupnost svoj prostor in svojega duhovnika. Celjska cerkvena občina, ki povezuje tudi večje okoliške kraje, združuje danes okoli 700 gospodinjev, kar pomeni nekaj prek 2200 članov. Imajo svoje bogoslužje in verouk. Verniki pa si želijo tudi svojo cerkev, zato že nekaj let potekajo pogovori o nakupu zemljišča zanjo.

Sogovorniki razen potrebe po lastnem verskem objektu nimajo drugih težav pri izražanju verske pripadnosti. Prav tako imajo

dobro in spoštljive stike tudi z drugimi verskimi voditelji v Celju. Cerkev obiskujejo predvsem starejši pripadniki skupnosti, mlajši, še posebej iz druge generacije srbskih priseljencev, pa se manj udeležujejo verskih obredov. Nekateri mladi svojo srbsko identiteto izražajo predvsem v Srbskem kulturno-humanitarnem društvu »Desanka Maksimovič«, ki deluje povsem ločeno od Srbske pravoslavne skupnosti.

Kulturne razlike. Med domovino in tujino²

Selitev v tujino pomeni tudi spoznavanje in prilagajanje navedam večinskega prebivalstva. Socialno okolje, zgodovinski in kulturni prostor, socializacijski procesi in drugi dejavniki vplivajo na način življenja. Definiranje identitete in načina življenja, ki je značilen izključno za en narod, je nemogoče (Knust in Neumann 2013: 203) in prepogosto pelje k stereotipizaciji. Načina življenja Slovencev ne moremo pripisati izključno slovenskemu narodu, lahko pa govorimo o navadah, s katerimi se večina dnevno srečuje. V pogovorih s sogovorniki nas je zanimalo, kje opazajo največje kulturne razlike in podobnosti med navadami Slovencev in navadami v izvorni državi ter katere so bile največje spremembe, s katerimi so se spoprijeli ob selitvi v Celje.

Sogovornica z Japonske, ki od leta 1997 živi v Celju, največje razlike opaza v družinskih odnosih. Meni, da so družinske vezi pri Slovencih tesnejše. Ne samo, da pri nas ponekod živi več generacij skupaj, tudi aktivnosti in pogovorov v družini je več. Na Japonskem pogovori o vsakdanjiku med družinskim kosilom niso običajni. Starši in otroci niso tako povezani in imajo pogosto slabe odnose, starejši umirajo sami. Meni, da Slovenci bolje izražamo svoja čustva in smo v odnosu do drugih odprtejši. Vendarle pa pravi, da smo v svetu po odprtosti primerljivi z Japonci. Nad nekaterimi navadami Slovencev je razočarana – predvsem jo motita vrivanje v vrsto in obrekovanje. Opaža, da si prehitro ustvarjamo predsodke o drugih, kar pripelje do neresničnih govorov. Takšna »vaška mentaliteta«, kot jo imenuje, se na Japonskem pojavlja le na podeželju. Podobno kot v Sloveniji si tudi na Japonskem ustvarjajo stereotipe na podlagi narečij.

Makedonec, ki v Celju živi od leta 2007, med slovensko in makedonsko kulturo vidi predvsem podobnosti. V Celju pogrša le ulično dogajanje. V primerjavi z rodno Bitolo, kjer se ljudje vse skozi sprehajajo po promenadi, so ulice v Celju prazne. Kljub temu Makedonijo lažje primerja s Celjem kakor z Ljubljano. Meni, da so Celjani odprtejši in da je tu lažje sklepati poznanstva. Kadie in Kaylee sta misijonarki Cerkve Jezusa Kristusa svetih iz poslednjih dni (mormonska cerkev) iz ZDA. Osnove slovenščine sta spoznali pred odhodom v misijon in jo v Sloveniji dnevno prakticirali, zato jima jezik ni predstavljal ovire. Največje razli-

1 Avtorica besedila: Katarina Weber.

2 Avtorica besedila: Iva Juhart.

* Katarina Weber, absolventka študijskih programov nemcistike in zgodovine (UN), Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Aškerčeva ul. 2, katarina.weber0@gmail.com; Iva Juhart, dipl. etnol. in kult. antropol. (UN), absolventka magistrskega študijskega programa Etnologija in kulturna antropologija, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Tržaška 47, iva.juhart@gmail.com; Tanja Kovačič, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., absolventka doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje, smer Etnologija, kulturna in socialna antropologija, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. 5220 Tolmin, Žagarjeva 7, tanja.kovacic85@gmail.com.

Cerkev sv. Maksimiljana namenjena srbski pravoslavni skupnosti in paroh Milan Duduković.
Foto: Sebastijan Weber, Celje, 10. 7. 2014.

V molitvenem prostoru celjske islamske skupnosti z imamom Nazifom ef. Topuzem in njegovo ženo.
Foto: Iva Juhart, Celje, 9. 7. 2014.

ke, ki jih opažata v primerjavi z domovino, so urejenost, čistost in historičnost prostora. V misijonu sta se morali prilagoditi tudi na drugačne prehranske navade, predvsem na uživanje kruha, ki ga doma nista jedli. Poudarjata tudi slovensko obsedenost s prepihom, ki ga, kot pravita, pri njih ne poznajo.

Iman iz islamske skupnosti v Celju pravi, da jim je največji kulturni izziv pokopavanje vernikov. Težave imajo pri iskanju primerne zemljišča za pokopališče, ki bi bilo obrnjeno proti jugovzhodu. Pokojne zaenkrat pokopljejo na celjskem pokopališču ali jih odpeljejo v domovino.

Kljub prijetnim in manj prijetnim kulturnim razlikam, s katerimi se spoprijemajo sogovorniki, smo med pogovori opazili, da ustvarjanje novega doma v Celju zanje ni bilo težavno. Čeprav večina meni, da Celje ni multikulturno mesto, se tu počutijo dobro sprejeti in nimajo težav z okoljem.

Raziskovanje težko dosegljivih skupin³

Udeleženke tokratnih Urbanih fenomenov smo navezale stik z več skupnostmi in posamezniki, da bi se z njimi osebno srečale. Pri tem nismo bile vedno uspešne. Predstavniki makedonske skupnosti je sicer izrazil željo po sodelovanju, vendar je bil v času našega tabora odsoten. Jehovih prič se nam ni posrečilo priklicati. Predstavniki albanske skupnosti po prvem klicu ni več odgovoril. Kitajec v kitajski trgovini nam je nejasno dal vedeti, da nas ne razume. Od Kulturnega društva nemško govoreče mladine, ki smo ga nagovorile s spletno pošto, nismo dobile odgovora. Udeleženke tabora smo veliko razpravljale o razlogih za neuspešno navezovanje stikov. Ugotavljale smo, da po naših osebnih izkušnjah danes na območju Republike Slovenije predvsem Albanci in Kitajci veljajo za etnični skupnosti, ki se ne vključujeta v širše družbeno, kulturno in politično dogajanje v državi. Zaradi tega ostajata dokaj nepoznani in neraziskani.

Albansko in kitajsko skupnost v Sloveniji postavljam v skupino težko dosegljivih družbenih skupin. Abdolreza Shaghaghi, Raj S. Bhopal in Aziz Sheikh (Shaghaghi idr. 2011: 87) povzemajo,

da so to skupine ljudi, ki se jim je težko približati in jih pritegniti v raziskovalne ali druge programe zaradi različnih dejavnikov, kot so geografska lokacija, socialni ali ekonomski položaj. Lahko gre tudi za skrito populacijo, ki se zaradi določenih razlogov – uporabe nelegalnih drog, prostitucije ali brezdomskega statusa – skrivajo pred zastopniki različnih ustanov. Nekatere od teh skupin namerno prikrivajo svojo skupinsko identiteto zaradi strahu pred potencialnimi negativnimi zakonskimi ali socialnimi posledicami. Težko dosegljive skupine je termin, ki so ga skovali raziskovalci; mednje uvrščajo heterogene skupine: verske in/ali etnične skupnosti, migrante, nepismene, ekonomsko deprivilirane, spolne manjšine, obolele z aidsom, uporabnike drog in druge obrobne ali stigmatizirane skupine. Nekateri člani teh skupin se načrtno skrivajo ali prikrivajo svoj identiteto, drugi ostajajo spregledani zaradi nefleksibilnosti izvajalcev raziskav.

Zakaj so Albanci in Kitajci težko dostopni? Zaradi jezika, vere, etnične pripadnosti, morda tradicije, vrednot ali strahov? Gre za seštevek zgolj nekaterih od teh dejavnikov? Ali pa se zgolj raziskovalci ne potrudimo dovolj, da bi na primeren način prišli v stik z njimi? Trdnih odgovorov na ta vprašanja nisem našla niti v času raziskovalnega tabora in tudi ne v pregledani literaturi. Našla pa sem nasvete raziskovalcev, ki so se že spoprijeli z raziskovanjem težko dosegljivih skupin. Jean Faugier in Mary Sargeant (1996: 791) predlagata uporabo kvalitativnih metod raziskovanja, predvsem metodo snežne kepe, posebej zbiranje življenjskih zgodb in etnografij. Drugi (Shaghaghi idr. 2011) predlagajo, da terensko delo izvaja eden od zastopnikov raziskovane skupine ali pa da se sodelujoče pridobi prek ustanove, v kateri se zbira večina članov te skupine. Uspešno raziskovanje težko dostopne skupine je odvisno predvsem od znanja o njenih specifičnih značilnostih. Paul Vittles trdi, da noben posameznik ali skupina nista težko dosegljiva. Dostop do nekaterih pa je res zahtevnejši, tudi v materialnem pogledu, saj je treba v raziskavo vložiti več truda in ustvarjalnosti (po Wilson 2001: 2).

Na podlagi osebne izkušnje pri poskusu, da bi raziskala kitajsko skupnost v Celju, lahko dodam, da je na začetku raziskave težko dostopne skupine najpomembnejše, da pridobimo sogovornike, ki niso nujno člani te skupnosti, imajo pa dolgotrajne in

3 Avtorica besedila: Tanja Kovačič.

dobre izkušnje z njenimi člani. Pomagajo lahko pri pridobivanju podatkov o značilnostih in potrebah raziskovane skupine in pri navezovanju stikov z njenimi predstavniki. Pri takšnem delu je izredno pomembno, da ima raziskovalec dovolj časa, da pridobi zaupanje članov skupine. Če želi dobiti dober odziv sogovornikov, pa mora svojo raziskavo zastaviti tako, da ta odgovarja na probleme, s katerimi se spoprijema raziskovana skupina ljudi.

Literatura

FAUGIER, Jean in Mary Sargeant: Sampling hard to reach populations. *Journal of Advanced Nursing* 26, 1997, 790–797.

KNUST, Sarah-Lena in Marie Louise Neumann: Perceptions of Cultural Differences between Turkish and German Societies: Personal Observations of two German Erasmus Students at Karabük University. *Journal of History, Culture and Art Research* 2/4, 2014, 203–212.

SHAGHAGHI, Abdolreza idr.: Approach to Recruiting 'Hard-To-Reach' Populations into Research: A Review of the Literature. *Health Promotion Perspectives* 1/2, 2011, 86–94 (dostopno na: <http://journals.tbzmed.ac.ir/HPP/Manuscript/HPP-1-86.pdf>, 25. 8. 2014).

WILSON, Debbie: Consulting Hard to Reach Groups. *Local Authorities Research and Intelligence Association (LARIA)* 68, 2002, 2–3 (dostopno na: <http://laria.org.uk/wp-content/uploads/2014/03/68-LARIANews-February-2002.pdf>, 25. 8. 2014).

STIŠKI SREDNJEVEŠKI ROKOPISI PRVIČ NA DOSEGU ROKE

Maja 2013 je Muzej krščanstva na Slovenskem vstopil v mednarodni evropski projekt *Religija in oblikovanje evropske kulturne identitete (RISECI – Religion in the Shaping of European Cultural Identity)*. V projektu, katerega nosilec je Observatorij Blanquerna (Observatori Blanquerna) iz Barcelone, sodelujejo še edinburška univerza s Škotske in Sklad Sigtuna (Sigtunastiftelsen) s Švedske. Projekt se bo uradno končal maja leta 2015, vendar lahko že zdaj z veseljem ugotavljamo, da je bila odločitev o vstopu vanj pravilna.

V projektu, katerega del so tudi mednarodni simpoziji o religiji in kulturi, si zaposleni širimo obzorja in sklepamo nova poznanstva. Za muzej in njegove obiskovalce pa je ob vsem tem glavna pridobitev nova interaktivna aplikacija, ki jo je delno podprla Evropska unija. Aplikacija je dobila prostor v eni od dveh stalnih razstav, tj. ob razstavi *Življenje za samostanskimi zidovi*, in sicer v prostoru, kjer predstavljamo znamenite stiške romanske rokopise. Obiskovalec lahko tako prvič na enem mestu dobi celosten pogled na srednjeveško pisarsko dogajanje v Stični.

Dolenjski cistercijanski samostan ima to srečo, da je približno med letoma 1175 in 1181 imel v svojih prostorih zelo živahno pisarsko delavnico - skriptorij. V njem je sodelovalo vsaj 11 poklicnih pisarjev in devet knjižnih slikarjev, ki so v Stično prišli iz pomembnih evropskih pisarskih središč. Njihova zapuščina je izjemna in bistvenega pomena za slovensko srednjeveško zgodovino. Strokovnjaki domnevajo, da so v samostanu v tem kratkem času ustvarili okrog 60 do 70 rokopisov, od katerih jih je danes ohranjenih 36. Več kakor dovolj, da lahko potrdimo, da gre resnično za izredno pomembno zapuščino, ki Stično postavlja ob bok največjim dvornim in cerkvenim pisarskim delavnicam tistega časa.

Osnovni namen interaktivne aplikacije je predstavitev del in živahnega zakulisja pri nastajanju stiških srednjeveških kodeksov. Širokozaslonski ekran na dotik je postavljen v rekonstrukcijo srednjeveške pisarske mize. S tem smo želeli povezati več kot 800 let razvoja širjenja znanja pri nas. Od poklicnih pisarjev, ki so z gosjimi peresi pisali na pergament, do sodobnih brezžičnih naprav, ki nam v vsakem trenutku omogočajo kakršno koli in-

formacijo. K rekonstrukciji pisarske mize smo dodali štiri preproste stole, da se obiskovalci ob aplikaciji zadržijo dlje časa. Obiskovalec sede za pisarsko mizo in se lahko vsaj za nekaj minut preskusi v vlogi srednjeveškega pisarja. Aplikacija namreč omogoča interaktivno sodelovanje, pri čemer lahko udeleženec izbira med dvema tipoma pisav, ki so ju nekoč uporabljali stiški pisarji. Mogoče je torej napisati in natisniti krajše besedilo v karolino-gotici, značilni pisavi 12. stoletja, ali v češki bastardi, v kateri je zapisan znameniti *Stiški rokopis Ms 141* iz prve polovice 15. stoletja.

Osnovni namen dvojezične aplikacije je predstaviti zgodovino stiških rokopisov med 12. in 15. stoletjem oz. do pojava prvih tiskanih knjig. Osrednja pozornost je namenjena stiškim romanskim rokopisom s konca 12. stoletja. Kot rečeno je bilo v Stični takrat eno izmed pomembnejših evropskih rokopisnih središč tistega časa. Imena pisarjev, ki so na Dolenjsko prišli iz belgijskih, nemških, francoskih in avstrijskih krajev, ostajajo večinoma neznan. Izjema so le Bernard, Engilbert in Willerm. Bernard je prvi poimensko znan pisarski mojster na Slovenskem in je bil osrednja osebnost stiškega skriptorija, imamo ga lahko celo za vodjo delavnice. Njegov prispevek je viden v številnih stiških rokopisih, poleg tega pa je bil odličen knjižni slikar. Njegove iniciale so prefinjeno dovršene in domiselne. Pisarski mojster Bernard je bil po mnenju strokovnjakov tudi lektor, vloga, ki je bila navadno dodeljena najspretnejšemu in najizkušenejšemu pisarju v skriptoriju. Engilbert, ki ga po slogu pisave lahko uvrstimo v kölnsko pisarsko šolo, je v enem od rokopisov tudi upodobljen. Njegov več kot 830 let star avtoportret zgodovinsko dogajanje v cistercijanskemu samostanu Stična še dodatno podkrepi. Nasploh so stiški romanski rokopisi polni različnih portretov, za katere do danes večinoma ne vemo, koga upodabljajo. To so upodobitve cerkvenih dostojanstvenikov, menihov, pisarskih pomočnikov ter pisarjev samih oziroma vrste ljudi, ki so bili takrat povezani s samostanom in z nastajanjem rokopisov. Morda je med njimi upodobljen tudi Marold, stiški samostanski knjižničar, ki velja za prvega poimensko poznanega bibliotekarja na Kranjskem. Interaktivna aplikacija obiskovalcu omogoča, da spozna vsebino

* Tadej Trnovšek, prof. zgod. in univ. dipl. soc. kult., kustos, Muzej krščanstva na Slovenskem. 1295 Ivančna Gorica, Stična 17, info@mks-sticna.si.